

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

יהדות

מחשבה ומוסר

לבתי ספר עצמאיים

הוראות

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	–	נושאים בהשקפת היהדות	–	(20×1)	–	20	נקודות
פרק שני	–	ספרים ומאמרים	–	(10×8)	–	80	נקודות
				–	סך הכול	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענו על שאלה 1.

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ה (לכל סעיף – 4 נקודות).

ענו על סעיף ו (חובה) על כל חלקיו – 8 נקודות; סך הכול לכל השאלה – 20 נקודות.

1. מדרגת האדם השלם

- א. על פי רמח"ל, האדם צריך להיות "בן חיל" כדי שיהיה "האדם השלם". הסבירו את דבריו.
- ב. על פי הרב דסלר בקונטרס הבחירה, לוט הגיע ל"מדרגת האדם האמיתית" שלו כאשר שתק במצרים בעניין שרה, ולא כאשר מסר את נפשו למען אורחיו בסדום. הסבירו מהי "מדרגת האדם האמיתית" על פי הרב דסלר.
- ג. את המהות הרצויה של האדם לומד בעל ה"נתיבות שלום" מדברי חז"ל "מה הוא רחום וחנון אף אתה יהיה רחום וחנון" (תלמוד בבלי, שבת קל"ג, ע"ב). הסבירו מהי המהות הרצויה של האדם על פי בעל ה"נתיבות שלום".
- ד. לדעת הרב וסרמן במאמרו על האמונה, ציווי התורה "ולא תתורו אחרי לבבכם" (במדבר ט"ו, ל"ט) נועד לסייע לאדם לפעול על פי שכלו. הסבירו את כוונתו של הרב וסרמן.
- ה. לדברי הרב פרידלנדר במאמר על הצניעות, בעבר "היה האדם מגיע לשלמות על ידי קיום כל מצווה, ועתה עם ירידת הדורות... 'בא מיכה והעמידן על שלוש [מצוות]' (תלמוד בבלי, מכות כ"ד, ע"א)". ציינו מה הן שלוש המצוות.
- ו. הקטע שלפניכם לקוח ממכתב שכתב הרב יצחק הוטנר. קראו אותו וענו על כל השאלות שאחריו.

אהובי חביבי,

שלום וברכה!

מכתבך הגיע לידי ודברייך הגיעו ללבבי. דע לך, חביבי, כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התיאורים הנמצאים בו, והנני בזה להסביר לך תוכן משפט זה. רעה חולה היא אצלנו שכאשר מתעסקים אנו בצדדי השלמות של גדולינו, הננו מטפלים בסיכום האחרון של מעלתם. מספרים אנו על דרכי השלמות שלהם, בשעה שאנחנו מדלגים על המאבק הפנימי שהתחולל בנפשם. הרושם של שיחתנו על הגדולים מתקבל כאילו יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם. הכול משוחחים, מתפעלים ומרימים על נס את טהרת הלשון של בעל החפץ חיים זצ"ל. אבל מי יודע מן כל המלחמות, המאבקים, המכשולים, הנפילות והנסיגות לאחור שמצא החפץ חיים בדרך המלחמה שלו עם יצרו הרע, משל אחד מני אלף. ודי לנבון שכמותך לדון מן הפרט אל הכלל.

(שימו לב: המשך הקטע והסעיף בעמוד הבא.)

התוצאה מזה היא כשנער בעל רוח, בעל שאיפה, בעל תסיסה, מוצא בעצמו מכשולים, נפילות, ירידות, הרי הוא דומה בעיניו ככלתי "שתול בבית השם", שלפי דמיונות של נער זה, להיות שתול בבית השם פירושו הוא לשבת בשלוות הנפש על נאות דשא של מי מנוחות, וליהנות מיצרו הטוב כדרך שצדיקים נהנים מזיו השכינה שעטרותיהם בראשיהם במסיבת גן עדן, ולאידך גיסא - לא להיות מורגז מסערת היצר, על דרך הכתוב "במתים חפשי" (תהלים פ"ח, ו').

אבל דע לך, חביבי, ששורש נשמתך הוא לא השלווה של היצר טוב, אלא דווקא מלחמתו של היצר טוב, ומכתבך היקר הנלבב מעיד כמאה עדים כי אכן לוחם נאמן אתה בצבאותיו של היצר טוב. באנגלית אומרים "Lose a battle and win the war" (הפסד בקרב ונצח במלחמה). בוודאי שהינך נכשל ועומד להיות נכשל (אין בזה משום פתיחת פה לשטן) ובכמה מערכות תיפול שָׁדוּד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל המערכות תצא מן המלחמה כשֵׁזַר הניצחון על ראשך והטרף החד מפרפר בין שיניך.

[...]

החכם מכל אדם אמר: "שבע יפול צדיק וקם" (משלי כ"ד, ט"ז), והטיפשים חושבים כי כוונתו בדרך רבותא; אף על פי ששבע יפול צדיק, מכל מקום הוא קם. אבל החכמים יודעים היטב שהכוונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך ה"שבע נפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד: "טוב" - זה יצר טוב, "מאד" - זה יצר הרע (בראשית רבה ט').

[...]

אם מוצא אתה בעצמך שיצרך הרע מתגבר עליך, הינך חושב בטיפשותך ובתמימותך שכבר אבדה תקוותך. דברך פשוט מביאים לידי גיחוך. משתתף אני בסבלך הרע, אבל הסבל הזה הוא הוא הרָחֵם של הגדלות.

[...]

אתה הוא השתול בבית השם!

בהשתתפות בסבלך, בביטחון בניצחונך, בתפילה להצלחתך,

[הרב] יצחק הוטנר

(מעובד על פי הרב י' הוטנר, **פחד יצחק: אגרות וכתבים**, גור אריה, תשנ"ח, עמ' ריז-ריט)

(1) על פי הרב הוטנר, הדרך שבה אנו מתעסקים "בצדדי השלמות של גדולינו" היא "רעה חולה". מדוע?

(2) "שבע יפול צדיק וקם" (משלי כ"ד, ט"ז).

הסבירו כיצד הטיפשים מבינים את הפסוק הזה, ומהו ביאורו הנכון לפי החכמים.

(3) הרב הוטנר חותם את מכתבו במילים "בביטחון בניצחונך".

על איזו תכונה של הנער הפונה התבסס ביטחונו של הרב הוטנר?

פרק שני – ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענו על שמונה מן השאלות 2–13.

בשאלות שבחרתם, ענו על כל הסעיפים (לכל שאלה – 10 נקודות).

2. ריה"ל, ספר הכוזרי

- א. לפי ריה"ל, הסבירו כיצד השבת מועילה לחסיד. (4 נקודות)
- ב. החבר מבחין בין מצוות שהן "מצוות אלוקיות" לבין מצוות שהן "חוקים המביאים לידי שלמות ותיקון סדרי החברה".
- צינו מצווה אחת מכל אחד מסוגי המצוות האלה. (3 נקודות)
- ג. החבר מציין כי "הצווים הנפשיים" כוללים גם ענייני אמונה שהחסיד פועל על פיהם בחיי היום-יום. הסבירו כיצד ענייני אמונה אלה משפיעים על מעשי החסיד. (3 נקודות)

3. רמב"ם, שלושה עשר עיקרי האמונה

- א. (1) מהו הפסוק בתורה שמורה על העיקר הראשון של "מציאות הבורא ישתבח"? הסבירו כיצד הפסוק מורה על כך.
- (2) על פי הרמב"ם, הסבירו מדוע "אין אמיתתו (של הקב"ה) כאמיתת אחד מהם (הנבראים)". (4 נקודות)
- ב. בעיקר השני הרמב"ם כותב על הקב"ה כי "אין יחידות כמוהו בשום פנים". הסבירו את היחידות של הקב"ה. (3 נקודות)
- ג. בעיקר השלישי הרמב"ם כותב כי "הבורא יתברך... לא ישיגוהו משיגי הגוף". מה הם "משיגי הגוף"? (3 נקודות)

4. רמב"ם, שמונה פרקים

- א. על פי הרמב"ם, כתבו מה הם חמשת חלקי הנפש, והסבירו שלושה מהם. (5 נקודות)
- ב. (1) על אילו מחלקי הנפש הרמב"ם אומר שהם קיימים גם בבעלי חיים "בשיתוף השם בלבד"? (2) הסבירו באמצעות "משל המקומות החשוכים" את דברי הרמב"ם "בשיתוף השם בלבד". (5 נקודות)

5. רמב"ם, הלכות מלכים

- א. הסבירו מה הרמב"ם מוכיח מן הקשר בין רבי עקיבא ובין בן כוזיבא (בר כוכבא), וכיצד הוא מוכיח זאת. (3 נקודות)
- ב. הרמב"ם מבדיל בין מי שהוא "בחזקת משיח" ובין "משיח ודאי". כתבו מיהו "בחזקת משיח" ומיהו "משיח ודאי". (4 נקודות)
- ג. (1) במה יעסוק עם ישראל בימות המשיח? (2) במה יעסקו אומות העולם בימות המשיח? (3 נקודות)

6. רמב"ן, הקדמה לפירוש התורה

- א. מתי נכתבה התורה? בתשובתכם התייחסו לדברי האומר "תורה מגילה מגילה ניתנה" ולדברי האומר "תורה חתומה ניתנה". (3 נקודות)
- ב. "לא כתב משה רבנו את התורה כמדבר בעד עצמו, כנביאים המזכירים עצמם".
 (1) על איזו שאלה הרמב"ן עונה בדברים אלה? הסבירו את תשובתו על שאלה זו.
 (2) מדוע לא כתב משה את התורה "כנביאים המזכירים עצמם"?
 (5 נקודות)
- ג. מהי מטרת הכתרים של אותיות התורה? (2 נקודות)

7. ספר החינוך, הקדמה

- א. מהו "פירוש התורה האמיתי"? הסבירו מדוע פירוש זה הוא האמיתי. (3 נקודות)
- ב. לדברי בעל ספר החינוך, אי אפשר להבין את התורה ללא הפירוש האמיתי. כתבו שתי הוכחות שהוא מביא לדבריו. (4 נקודות)
- ג. מניין למד בעל ספר החינוך שיש ללמוד את התורה במתינות? (3 נקודות)

8. דרשות הר"ן

- א. הנביא צפניה אומר על פורענויות המתרחשות במקומות רחוקים בעולם: "אך תיראי אותי תקחי מוסר" (צפניה ג', ז').
 על פי הר"ן, הסבירו איזה מוסר יש ללמוד מפורענויות אלה, ומדוע יש ללמוד מוסר זה. (4 נקודות)
- ב. על פי הר"ן, רפואת הנפש קודמת לרפואת הגוף.
 (1) כתבו שלושה טעמים שהר"ן מביא לקביעה זו.
 (2) מהי הראיה שהר"ן מביא לדבריו ממעשה רבי חנינא והערוד?
 (6 נקודות)

9. מהר"ל, דרך חיים, פרק ה', משנה ד'

- א. "והא-לקים נסה את אברהם" (בראשית כ"ב, א').
 "בכל מקום שנאמר א-לקים הוא מידת הדין" (בראשית רבה ל"ג, ג').
 הסבירו מדוע הניסיון של אברהם היה דווקא במידת הדין.
 (3 נקודות)
- ב. הסבירו מדוע המעלה של האבות אפשרה להם לעמוד בניסיונות. (3 נקודות)
- ג. הסבירו מדוע ניסה הקב"ה את אברהם דווקא בעשרה ניסיונות. (4 נקודות)

10. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק חמישי

- א. (1) על פי רמח"ל, הסבירו במה דומה בעל השחוק לשיכור או לשוטה.
(2) על פי רמח"ל, הסבירו במה דומה הלצון למגן משוח בשמן.
(5 נקודות)
- ב. (1) על פי רמח"ל, הסבירו כיצד חברה רעה מרחיקה את האדם מן הזהירות.
(2) כיצד האדם צריך לנהוג כלפי חברה כזו?
(5 נקודות)

11. חזון איש, אמונה ובטחון, פרק א'

- א. "שני כוחות נבראו בנפש האדם - כוח אהבה וכוח שנאה".
(1) מה מעורר את הכוחות האלה בנפש האדם? כתבו שתי אפשרויות.
(2) הסבירו את התפקיד של השכל בנוגע לכוחות האלה.
(7 נקודות)
- ב. הסבירו מדוע שכלו של האציל מביא אותו להכרה ב"אמיתת מציאותו [של ה'] יתברך". (3 נקודות)

12. האדמו"ר מסלונים, נתיבי טהרת המידות

- א. "רבה וארוכה הדרך להגיע לטהרה שלמה במידות... והבא לעבוד עבודת קודש זו צריך... לידע שתי הקדמות יסודיות".
מה הן שתי ההקדמות האלה? (4 נקודות)
- ב. (1) מה הם שלושת הגורמים שיוצרים את הרקע למידות של האדם?
(2) הסבירו מדוע מי שרוצה לטהר את מידותיו צריך להכיר את שלושת הגורמים האלה.
(6 נקודות)

13. הרב דסלר, מכתב מאלהו, קונטרס הבחירה

- א. על פי הרב דסלר, הסבירו מדוע "מצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה" (מסכת אבות ד', ב'). (3 נקודות)
- ב. הסבירו כיצד החינוך משפיע על נקודת הבחירה של האדם. (4 נקודות)
- ג. הסבירו מדוע "תינוק שנשבה" נענש על עבירות שעבר. (3 נקודות)

בהצלחה!